

VAN JAVASCHE BANK NAAR BANK INDONESIA

Voorbeeld uit de praktijk van *indonesianisasi*

The Indonesianisasi of the Java Bank

This article is about the nationalization of the Java Bank, the central bank of the former Netherlands Indies, in 1951 and the transition to the Bank Indonesia in 1953. Nationalization and the indonesianization of supervisory personnel are discussed as two forms of a wider process of gaining control over the economy in newly independent Indonesia. The account is chronological, distinguishing between the prelude (1945-1949), the road to nationalization (1950-1951), the restructuring of the central bank (1951-1953) and an epilogue about the years immediately afterwards. The argument is largely based on primary archival materials. This case study demonstrates that nationalization and indonesianization of personnel are closely interrelated but need not to occur synchronously.

‘De “Medeka” [sic] idee is in alle lagen van de bevolking diep verankerd, zowel bij intellectuelen als bij niet-intellectuelen.’ Aldus rapporteerde één der directeuren van De Javasche Bank over wat hij tijdens een reis door Midden- en Oost-Java in september 1946 was tegengekomen.¹ Op 30 juni 1953 sprak de laatste Nederlandse directeur van de bank, H. Teunissen, de volgende woorden tot de buitengewone algemene vergadering van aandeelhouders: ‘Toen reeds [ten tijde van de soevereiniteitsoverdracht] stond vast dat er een moment zou aanbreken, waarbij ik de functie als directeur zou hebben neer te leggen.’² De dag daarop ging De Javasche Bank over in Bank Indonesia. Deze twee citaten, gescheiden door zeven jaar, markeren begin- en eindpunt van een dramatische omslag in de geschiedenis van de centrale bank van Indonesië, een omslag waarin politiek-ideologische bewustwording vertaald werd in daadwerkelijke controle over een van de voornaamste instrumenten van economisch beleid. Dit was economische dekolonisatie in de praktijk gebracht,

---

1. Archief Bank Indonesia Jakarta (verder BI), Archief van De Javasche Bank (verder DJB), inv.nr. 125, 3 oktober 1946. *Merdeka* is het Indonesische woord voor onafhankelijkheid en werd een vaak gebezigde leuze tijdens de Indonesische Revolutie in de tweede helft van de jaren veertig.

2. BI, DJB, inv.nr. 198, 30 juni 1953.

een spectaculaire episode in de economische geschiedenis van het moderne Indonesië waarover te weinig bekend is.

De geschiedschrijving van de dekolonisatie van Indonesië, de overgang van Nederlands-Indië naar Republiek Indonesia, is traditioneel sterk gericht op de politiek, in het bijzonder de vraagstukken die ten tijde van de soevereiniteitsoverdracht in 1949 niet opgelost waren en die in de jaren vijftig zorgden voor steeds verder oplopende spanningen tussen voormalige kolonie en voormalig moederland.³ Aan de economische kant van de dekolonisatie, de zogenaamde *indonesianisasi*, wordt daarentegen weinig aandacht besteed. Dit is des te opmerkelijker gelet op de verstrengeling van financiële en economische belangen tussen Nederland en Indonesië ook na de soevereiniteitsoverdracht. Honderden Nederlandse particuliere bedrijven waren nog werkzaam in Indonesië en beheersten het toonaangevende, moderne deel van de economie. Talloze Nederlandse managers en topambtenaren vulden het vacuüm veroorzaakt door de bescheiden omvang van de Indonesische geschoolde elite. Krachtens de afspraken gemaakt tijdens de Ronde Tafel Conferentie in Den Haag in 1949 nam het onafhankelijke Indonesië de schuld van de kolonie aan het moederland over, althans zoals geaccumuleerd tot 1942; de Nederlandse regering behield het recht het economisch beleid van Indonesië te beïnvloeden zolang de schuld niet afgelost was.⁴ Kortom, op het moment van de soevereiniteitsoverdracht stond de economische dekolonisatie nog in de kinderschoenen.

Dit artikel beoogt nader inzicht te geven in het proces van economische dekolonisatie. De Indonesische centrale bank is daarbij een bij uitstek geschikte *casestudy*. In het economisch leven van Indonesië nam de bank een sleutelpositie in alleen al omdat hier gestalte werd gegeven aan het monetaire beleid. Bovendien treffen we hier twee belangrijke vormen van *indonesianisasi* aan, zowel een verandering in de eigendomsverhoudingen, nationalisatie, als het opschuiven van Indonesiërs naar leidinggevende posities; ik sluit hierbij aan bij een reeds in 1959 geformuleerde omschrijving van *indonesianisasi*.⁵ Doelstelling van de *casestudy* is om na te gaan hoe dit proces verliep. Als hypo-

3. Hans Meijer, *Den Haag-Djakarta: De Nederlands-Indonesische betrekkingen, 1950-1962* (Utrecht 1994); Wim van den Doel, *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2000).

4. Howard W. Dick e.a., *The emergence of a national economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000* (Crows Nest, NSW, Australië 2002) 171-174.

5. John O. Sutter, *Indonesianisasi: A historical survey of the role of politics in the institutions of a changing economy from the Second World War to the eve of the general election, 1940-1955* (proefschrift, Cornell University, Ithaca, NY 1959) 2. Voor een recente verkenning van dit onderwerp zie: J. Thomas Lindblad, 'The importance of *indonesianisasi* during the transition from the 1930s to the 1960s', in: *Itinerario. European Journal of Overseas History* 26:3/4 (2002) 51-71.

*Het nieuwe hoofdkantoor van de Javasche Bank te Batavia vlak na oplevering, 1926.
Uit: Gedenkboek de Javasche Bank (Weltevreden 1928)*

these stel ik dat de twee hier behandelde vormen van *indonesianisati* los van elkaar kunnen staan.

Bij de beschrijving van een historisch proces past een chronologische opzet. In afzonderlijke paragrafen worden hierna besproken het voortraject tot aan de soevereiniteitsoverdracht in 1949, de nationalisatie in 1951, de opmars tot de naamswijziging en, tenslotte, de nieuwe status van de bank in 1953. Aan het eind keer ik terug tot de zojuist geformuleerde hypothese.

Het voortraject

In oktober 1945 kreeg De Javasche Bank toegang tot de kantoren van de Japanse bankinstellingen en in de eerste helft van 1946 gingen de deuren weer open van de bijkantoren te Makassar, Semarang, Soerabaja, Manado, Banjarmasin, Pontianak en Medan. Palembang, Cirebon, Malang en Padang volgden in 1947 na de Eerste zogenaamde Politionele Actie (in de Indonesische geschiedschrijving bekend als de ‘eerste agressie’) terwijl voor de kantoren in Yogyakarta, Solo en Kediri de Tweede Politionele Actie (‘tweede agressie’)

eind 1948/begin 1949 het pad moest effenen. De kredietverlening nam snel toe, van ruim f 300 miljoen in 1946 tot bijna f 1 miljard in 1949, voornamelijk aan de Republiek Indonesia.⁶

Op 2 november 1949 wees de Ronde Tafel Conferentie De Javasche Bank aan als circulatiebank van de *Republiek Indonesia* (strikt genomen: toen nog de federatie *Republiek Indonesia Serikat*). De keuze viel dus niet op de *Bank Negara Indonesia* (BNI) die sinds 1946 als circulatiebank voor de *Republiek Indonesia* had gefungeerd. Dit besluit werd hevig bekritiseerd door de jonge vooraanstaande econoom Sumitro Djojohadikusumo, overigens zoon van de oprichter van BNI, Margono Djojohadikusumo. Sumitro trok zelfs een vergelijking met de strijdkrachten: het nationale leger TNI (*Tentara Nasional Indonesia*) volgde immers niet het KNIL (Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger) op! In Sumitro's optiek riep De Javasche Bank dus evenzeer als het KNIL associaties op met de Nederlandse koloniale heerschappij. In de officiële geschiedschrijving van Bank Indonesia wordt de keuze voor De Javasche Bank in verband gebracht met de schuld aan Nederland die Indonesië had. Vice-president Hatta bracht naderhand het pragmatische en overtuigende argument naar voren dat De Javasche Bank veel beter dan de BNI toegerust was om als circulatiebank van de jonge Republiek te dienen.⁷

Op bescheiden wijze begon men bij De Javasche Bank rekening te houden met de gewijzigde omstandigheden. Zo werden twee van de vijf zetels in de Raad van Commissarissen met opzet opengelaten om de 'toegezegde samenwerking tussen Nederland en Indonesië' in de praktijk door te voeren.⁸ In 1948 werden in deze vacatures benoemd de Ambonees J.F.A. Hendrik en de Javaan ir. Darmawan Mangoenkoesoemo. Hendrik had voorheen gewerkt voor de Nederlands-Indische Escompto-Maatschappij en Internatio terwijl Darmawan ooit adviseur was geweest van het koloniale Departement van Economische Zaken en na de oorlog een ministerpost bekleedde in het kabinet-Sjahrir (november 1945 – juni 1947). De directie telde weliswaar vooralsnog alleen Nederlanders maar naar verwachting zou ze naderhand een Indonesische meerderheid moeten krijgen.⁹

De Javasche Bank, opgericht in 1828, had van oudsher een dubbele functie: ze was zowel circulatiebank als algemene kredietbank met winst oogmerk. Al ruim voor de soevereiniteitsoverdracht werd druk discussie gevoerd over het al dan niet continueren van deze dubbelfunctie. Hierin bespeuren we een zeker conservatisme bij de directie. In diverse nota's werd gerept over de ver-

---

6. *Verslag van de President van De Javasche Bank en van de Raad van Commissarissen over het 122e boekjaar 1949-1950* (Batavia 1951) 127.

7. Thee Kian Wie (ed.), *Recollections. The Indonesian economy, 1950s-1990s* (Singapore 2003) 58-59; *Bank Indonesia dalam kilasan sejarah bangsa* (Jakarta 1995) 54-55.

8. BI, DJB, inv.nr. 197, 21 april 1947.

9. BI, DJB, inv.nr. 1583, 24 september 1949.

antwoordelijkheid jegens de particuliere aandeelhouders alsof een nationalisatie niet aan de orde zou kunnen zijn. De zojuist aangetreden nieuwe president, dr. R.E. Smits, stelde in 1947 dat ‘de naam van DJB geen wijziging behoort te ondergaan’, want met ‘overwegingen van sentiment zonder reële betekenis’ hoefde geen rekening te worden gehouden.¹⁰ Samensmelting met BNI was niet bespreekbaar.

Het Nederlandse overwicht in het personeel was bij De Javasche Bank zo mogelijk nog groter dan bij andere vooraanstaande bedrijven uit de koloniale economie. Een blik op de in de jaarverslagen opgenomen lijsten van functionarissen, behorende tot de staf of de zogenaamde administratieve staf, leert dat gedurende de jaren twintig en dertig het aandeel van personeelsleden van onmiskenbare niet-Europese afkomst slechts gemiddeld twee procent bedroeg (2 van 95 personen).¹¹ De situatie was niet anders aan het begin van de naoorlogse periode. Het eerste overzicht van het personeel, waarin naar etnische herkomst werd gedifferentieerd, is een eigenaardige samentrekking van de personeelsbestanden uit 1941 en 1946 (met tal van overlappingsen als gevolg). Alle leidinggevenden (de ‘staf’), 80 procent van de administratieve staf en ruim de helft van het administratieve personeel waren Europees. Bijna alle kassiers waren van Chinese afkomst. In het gecombineerde personeelsbestand kwamen slechts 51 Indonesiërs voor, praktisch uitsluitend in lagere administratieve functies.¹² Als ergens iets te bereiken viel in de geest van het opschuiven door Indonesiërs naar hogere functies, dan was het wel bij De Javasche Bank.

Grote *bottleneck* was natuurlijk het gebrek aan vooropleiding en kennis van bankzaken onder het Indonesische personeel. In november 1949 werd in dat opzicht een interessant en weinig bekend initiatief genomen. Een delegatie, bestaande uit vice-president Hatta, BNI-directeur Margono Djojohadikusumo, Sumitro en de Sumatraanse zakenman Muchsin Dasaad, kwam naar Amsterdam en trad in contact met de Amsterdamsche Bank/Incasso-Bank om te spreken over een opleiding van jonge Indonesiërs in het bankvak. De Amsterdamse bankiers hielden de boot af maar werden publiekelijk door de minister van financiën, Pieter Lieftinck, voorgehouden dat ‘de deur moet toch niet zonder meer worden dichtgegooid’.¹³ Het bezoek van de Indonesische delegatie had geen praktische gevolgen.

---

10. BI, DJB 127, 23 augustus 1947. Smits is op 13 september 1949 plotseling overleden. Bij het zoeken naar een geschikte opvolger viel mr. J.H.O. graaf Van den Bosch af alleen al vanwege zijn naam; hij was namelijk de achterkleinzoon van de gouverneur-generaal die het alom verfoeide Cultuurstelsel op Java had ingevoerd.

11. *Verslag van de President van De Javasche Bank en van de Raad van Commissarissen over het boekjaar 1919/20 ... 1938/39* (Batavia 1920 ... 1939).

12. BI, DJB, inv.nr. 125, 21 november 1946.

13. BI, DJB, inv.nr. 1583, 2 december 1949.

Vóór de soevereiniteitsoverdracht behoorde *indonesianisasi* van het hoger personeel zeker niet tot de prioriteiten van De Javasche Bank. De vooruitgang in dit opzicht was dan ook minimaal. De uitbreiding van de kredietverlening en de geleidelijke heropening van regionale kantoren leidden tot een forse vergroting van het totale personeelsbestand, van 353 personen in 1947 tot 460 in 1948 en 503 in 1949. De eerste toename, van 1947 op 1948, betrof echter uitsluitend Europees en Chinees personeel en alleen bij de tweede toename, van 1948 op 1949, groeide het contingent Indonesisch personeel sneller dan het personeel van Europese of Chinese afkomst.¹⁴ De vooroorlogse stratificatie van het personeel naar etnische afkomst bleef overeind. De kassiers waren allen van Chinese afkomst en de staf was nagenoeg uitsluitend Europees (Bijlage, Tabel 1, bovenste deel). Slechts een enkeling van niet-Europese afkomst drong door tot de hogere functies. Daartoe behoorden bij voorbeeld de Javaan R.B. Gandasoebrata, adjunct-chef wisselzaken op het hoofdkantoor te Batavia, de boekhouder Boerhannoedin op het agentschap in Padang, de boekhouder L.J. Sie te Makassar en de kasgeëmployeerde Ong Sian Tjing te Banjarmasin.¹⁵ In hun voetsporen zouden velen volgen.

Naasting

Per 1 augustus 1948 gingen alle aandelen in De Nederlandsche Bank over in eigendom van de staat. De naasting paste binnen het streven van Lief tinck om zijn greep op het monetaire beleid en de kredietverlening te verstevigen; economisch nationalisme speelde hier uiteraard geen rol. Dat lag anders in Indonesië. De bedrijfsvorm als particuliere n.v., de Nederlandse dominantie in de leiding, zelfs de naam van De Javasche Bank bleven herinneren aan het koloniale verleden. Tijdens een congres van de modernistisch islamitische Masyumi-partij in Yogyakarta in december 1949 werd het principebesluit tot nationalisatie van de circulatiebank genomen. Met de formatie van het kabinet-Natsir in september 1950 werd Masyumi regeringspartij. Speculaties over

---

14. BI, DJB, inv.nr. 126, 3 april 1947, inv.nr. 128, 16 april 1948, 7 april 1949. Het onderscheid naar etnische afkomst is door mij aangebracht aan de hand van de familienaam van betrokkene. Het was daarbij niet mogelijk Europeanen en Indo-Europeanen van elkaar te scheiden. Alleen Chinese en inheemse Indonesiërs voerden namen die duidelijk afweken van de Europese. Indonesiërs van Chinese afkomst hadden om twee redenen een aparte status in de jaren vijftig. Ten eerste vanwege de tot kort daarvoor vigerende koloniale wetgeving waarin een juridisch onderscheid was aangebracht tussen Europeanen, Chinezen en inheemsen. Ten tweede omdat in de jaren vijftig het vraagstuk van de dubbele nationaliteit nog niet was opgelost. De Indonesische nationaliteit was gebaseerd op woonplaats en plaats van geboorte terwijl de Chinese nationaliteit automatisch voortvloeide uit de afkomst.

15. Twee van de genoemden, Gandasoebrata en Boerhanudin, maakten tien jaar later deel uit van de directie van Bank Indonesia.

een mogelijke nationalisatie brachten veel onrust teweeg onder het personeel.

De verhouding tussen De Javasche Bank en de Indonesische regering lag sowieso gevoelig. De regering had middelen nodig voor een expansief begrotingsbeleid en drong herhaaldelijk aan op een vergroting van de kredietruimte bij de centrale bank, eerst in november 1950 van *f* 1,3 miljard naar *f* 2,25 miljard, vervolgens in maart 1951 tot aan *f* 3,2 miljard.¹⁶ Een steeds belangrijker rol was weggelegd voor de regeringscommissaris die alle vergaderingen van de directie bijwoonde. De onderlinge verstandhouding werd niet beter door een curieus incident dat plaats had in november 1950. Een van de directeuren, Paul Spies, werd bij het ontwaken opgewacht door een politiepatrouille van tien man en om onduidelijke redenen vier dagen lang vastgehouden. Hij kwam pas vrij na tussenkomst door sultan Hamengku Buwono IX van Yogyakarta die deel uitmaakte van het kabinet.¹⁷

Aan de top van De Javasche Bank deden zich interessante verschuivingen voor. De driehoofdige Nederlandse directie – president A. Houwink en de directeuren Spies en Teunissen – werd uitgebreid met twee Indonesische leden, mr. Indra Kasoema en mr. Loekman Hakim. Laatstgenoemde had reeds gediend als eerste Indonesische regeringscommissaris bij de bank en werd in deze hoedanigheid opgevolgd door Sumitro die op dat moment minister van handel en industrie was. In de Raad van Commissarissen sloeg de kleinst mogelijke Nederlandse meerderheid, drie tegenover twee, over in haar tegendeel. Voorzitter van de Raad was ir. R.M.T. Sarsito Mangunkusumo, die de plaats had ingenomen van Darmawan Mangoekoesoemo. Evenals Darmawan kwam Sarsito uit Solo waar hij superintendent was van het Fonds Eigendommen van het sultanaat Mangkoenegara. In de zetel van oud-commissaris Hendrik kwamen terecht eerst mr. Wilopo, de latere premier, later ir. R.Ng. S. Sosrohadi-koesoemo. D. Bijl, vertegenwoordiger van de verzekeringsbranche in Indonesië, werd vervangen door Niti Soemantri die evenals Sarsito en Sosrohadi-koesoemo Javaan was.

In het voorjaar 1951 koos het nieuwe kabinet-Sukiman (april 1951 – juni 1953) een meer nationalistische koers. De minister van financiën, mr. Jusuf Wibisono, was als Masyumi-man een voorstander, niet slechts van nationalisatie, maar ook van ‘Indonesiatie’, zoals het dat noemde. ‘Het personeel hoeft niet uitsluitend uit Indonesiërs te bestaan; alleen de leiding gaat over naar het ministerie van financiën,’ stelde hij in een gerucht makend interview gepubliceerd op 30 april 1951.¹⁸ President Houwink toonde zich zeer verbolgen over het feit dat hij de voornemens van de minister uit de krant moest vernemen

16. BI, DJB, inv.nr. 130, 15 maart 1951.

17. BI, DJB, inv.nr. 131, 9 mei 1951.

18. *Bank Indonesia*, 60.

en bood zijn ontslag aan. Zijn opvolger werd mr. Sjafruddin Prawiranegara (1911-1989), gewezen minister van welzijn (*kemakmuran*) onder Sjahrir en van financiën onder Hatta en Natsir.¹⁹ Aldus ging in de directie, evenals in de Raad van Commissarissen, zowel voorzitterschap als meerderheid over in Indonesische handen.

Het voorstel van minister Wibisono werd in mei door het parlement overgenomen en op 3 juli 1951 stelde de minister een commissie in ter voorbereiding van de nationalisatie, de *Panitia Nasionalisasi*. Voorzitter was de secretaris-generaal van financiën, Moh. Sediono, en als leden werden benoemd thesaurier-generaal mr. Soetikno Slamet, Sumitro, directeur T.R.B. Sabaruddin van het LAAPLN (*Lembaga Alat-Alat Pembayaran Luar Negri*, voorheen het Deviezen Instituut voor Indonesië), drs. A. Oudt (adviseur bij financiën) en drs. Khouw Bian Tie (adviseur bij economische zaken).²⁰ De oude bepaling uit de Javasche Bankwet van 1922, dat alleen Nederlandse onderdanen aandelen mochten bezitten in de bank, moest komen te vervallen. Spoedig bleek dat ingewikkelde procedures konden worden ontweken door naasting van alle aandelen.

Eind juli 1951 togen mr. M. Saubari, de nieuwe secretaris-generaal op financiën, en het commissielid drs. Khouw naar Amsterdam om onderhandelingen te voeren met de Vereniging voor de Effectenhandel. Het ging vooral om de koers tegen welke de Indonesische regering de particuliere aandelen in De Javasche Bank zou verwerven. Saubari en Khouw stelden 115 procent voor van de nominale waarde van de aandelen. De voorzitter van de Vereniging voor de Effectenhandel was teleurgesteld en informeerde zelfs op het moment dat de Indonesische onderhandelaars even buiten gehoor waren of De Nederlandsche Bank niet zou kunnen weigeren een vergunning voor deze transactie af te geven. De aanwezige adviseurs van De Nederlandsche Bank zegden niets toe. De impasse werd gebroken nadat Saubari en Khouw ruggespraak hadden gehouden met Jakarta en 120 procent mochten toezeggen. In de *Java Bode* en *Het Financieel Dagblad* van 4 augustus 1951 verscheen het bericht aan de aandeelhouders dat er gelegenheid was tot vrijwillige verkoop tot het einde van het jaar.²¹

---

19. Zie verder: Thee, *Recollections*, 75-86.

20. Van de zes commissieleden was Sumitro al regeringscommissaris bij de bank terwijl drie anderen later hoge posten zouden bekleden bij Bank Indonesia: Khouw als hoofd van het bijkantoor te Amsterdam, Sabaruddin als directeur voor deviezenzaken, Soetikno als gouverneur van 1959-1960.

21. BI, DJB, inv.nr. 3234. Zie tevens: Thee, *Recollections*, 72. Het is moeilijk te achterhalen wie op dat moment in bezit was van grote aandelenposten. Geruchten deden de ronde over rijke Armeense families en Chinese handelaren in Jakarta. Een der aandeelhouders was het Solose sultanaat Mangkoenegara.

Naar aanleiding van het Indonesische aanbod bracht de Amsterdamse effectenmakelaar Van der Werff & Hubrecht een zogenaamd *Extra Bericht* unit; de 10.000 exemplaren waren meteen uitverkocht. Daarin staan gedenkwaardige woorden: ‘Wij Nederlanders beschouwen deze zaak van Nederlands standpunt. Altijd weer dezelfde fout. De Javasche Bank heeft haar zetel in Jakarta en is een Indonesische aangelegenheid. Daarom moet men de nationalisatie bezien van Indonesisch, van nationalistisch standpunt en daarom herhalen we: Wij vinden dit bod behoorlijk, fair en billijk. Wij zijn tevreden en toekomstige nationalisaties zien wij met vertrouwen tegemoet.’²² Hoeveel Nederlanders zouden zich deze woorden herinneren zes jaar later, ten tijde van de nationalisatie van het Nederlandse bedrijfsleven in Indonesië?

De naasting verliep voorspoedig. Reeds half oktober 1951 bevond ruim f 8,5 miljoen van het totale aandelenkapitaal van f 9 miljoen zich in bezit van de Indonesische regering. De overname werd wettelijk bekrachtigd op 15 december 1951. In de aanhef tot de naastingswet (*Undang-undang tentang nasionalisasi Javasche Bank*) wordt gesteld dat een ‘vrij en onafhankelijk staat een centrale bank met een nationaal karakter moet bezitten’, vervolgens dat De Javasche Bank ‘tot heden een particulier karakter had en zich in de handen van buitenlands kapitaal bevond.’ Nationalisatie was noodzakelijk vanwege ‘het algemeen belang’ (artikel 1).²³

De ingrijpende veranderingen in de eigendomsverhoudingen en aan de top van de leiding in De Javasche Bank werden echter nauwelijks weerspiegeld in het personeelsbestand als geheel (Bijlage, Tabel 1, middengedeelte). Het Europees personeel nam af in 1951 terwijl het inheems Indonesische personeel toenam en het aantal werknemers van Chinese afkomst constant bleef. Slechts bij de Chinese Indonesiërs trad een bescheiden verbetering op qua positie hetgeen naar alle waarschijnlijkheid toe te schrijven was aan de bekwaamheid van afzonderlijke individuen. Het hoofdkantoor te Jakarta telde in 1951 drie Chinese afdelingshoofden (Go Wie Kie, Tan Tjong Djin en Ong Sian Tjing) en één Indonesische chef, R.H. Djajakoesoema van het secretariaat. Eén Indonesiër, Agoes Gelar Datoek Radjo Nan Gadang, maakte een opvallende bevordering door op de kantoren buiten Jakarta. Hij was eerst plaatsvervangend agent in Solo en werd daarna agent in Manado.

---

22. Van der Werff & Hubrecht, ‘De nationalisatie van de Javasche Bank’, *Extra Bericht* (Augustus 1951).

23. *Lembaga Negara Republik Indonesia* [Staatsblad] 1951/120 (wet nr. 24). De originele tekst in het Indonesisch uit de aanhef luidt: ‘negara yang merdeka dan berdaulat harus mempunyai bank sentral yang bersifat nasional ... hingga saat ini DJB bersifat partikelir dan berada ditangan modal asing.’

Naar een nieuwe naam

Al in augustus 1951 laaide de discussie weer op omtrent de naam van de bank. Eerdere voorstellen zoals Bank Djawa of Bank Sirkulasi Indonesia waren reeds verworpen, thans ging de voorkeur uit naar Bank Indonesia of Bank Sentral Indonesia. Maar er was meer aan de hand dan alleen een naamswijziging. De succesvol verlopen nationalisatie bood een welkome gelegenheid om de functie van de bank in de economie van Indonesië opnieuw te bepalen, in het bijzonder in relatie tot het ruimere streven naar *indonesianisasi* in het bedrijfsleven. De economische emancipatie van de inheemse Indonesiërs moest door de staat worden bevorderd. In een memorie van toelichting verwees de bankdirectie zelfs naar de retoriek van de negentiende-eeuwse Franse dominicaan Jean-Baptiste Lacordaire – ‘La liberté du fort c’est l’oppression du faible.’ Toegepast op de eigen situatie: ‘De zwakke is in Indonesië de groep van de eigen nationalen. Zij dienen te worden beschermd en de nodige steun te krijgen.’²⁴ De vraag was welke rol de circulatiebank daarbij had te vervullen.

De discussie spitste zich toe op de kredietverlening. De directeur van het deviezenfonds, E.T. Kuiper, greep terug op de Nederlandsche Bankwet van 1948 en stelde voor dat de commerciële functie zou overgaan naar de BNI ten einde een ‘agressieve kredietverlening’ mogelijk te maken. De bankdirectie reageerde als door een wesp gestoken. Kuipers nota werd als ‘zeer gevaarlijk’ omschreven en ook oud-president Houwink, die op de achtergrond als adviseur van de directie optrad, pleitte voor een actieve rol bij ‘de opbouw van een uitsluitend op de belangen van Indonesië gericht handels- en bankwezen.’ Ondertussen ging de nog niet ontbonden *Panitia* voort op de door Kuiper uitgestippelde weg. De toekomstige Bank Indonesia moest een *bankers’ bank* worden, bevoegd om in samenspraak met een nog in te stellen Monetaire Raad (*Dewan Moneter*) monetair beleid te voeren en de waarde van de valuta te reguleren maar zonder taak inzake kredietverlening en ook zonder de bevoegdheid om een kredietruimte aan de regering op te leggen. Door de driekoppige samenstelling van de *Dewan Moneter* – de bankpresident en de ministers van financiën en economische zaken – zou de circulatiebank volledig ondergeschikt worden aan de regering. Het kwam tot een botsing tijdens een vergadering in januari 1952. Er was een ‘diepgaand verschil van mening’ tussen enerzijds Sjafruddin, bijgestaan door Spies en Loekman Hakim, en anderzijds de voltallige *Panitia*.²⁵ De directie kon zich uiteraard niet meer beroepen op de belangen van particuliere aandeelhouders. Nu ging het haar om een zelfstandige, actieve rol bij de verwezenlijking van de doelstellingen van de Indonesische regering.

---

24. BI, DJB, inv.nr. 1581, 30 augustus 1951.

25. BI, DJB, inv.nr. 1584, 29 november 1951, inv.nr. 3233, 3236.

Na een tijdelijke vermindering van de kredietruimte van de regering bij De Javasche Bank in november 1951 werd opnieuw een beroep gedaan op de reserves van de centrale bank. In juli 1952 was de uitstaande vordering op de regering opgelopen tot f 3,4 miljard (minstens drie keer zoveel in Indonesische rupiahs uitgaande van de destijds gehanteerde officiële wisselkoers). Tevens werden kredieten ter waarde van bijna driekwart miljard rupiah verstrekt aan het Indonesische bedrijfsleven.²⁶ Onder de particuliere kredietaanvragen kwamen nu veel meer inheems Indonesische ondernemers voor. Op hun belangen werd bijzonder gelet overigens zonder dat afbreuk werd gedaan aan de stringente eisen van onderpand. De dagelijkse praktijk van kredietverlening laat zien dat De Javasche Bank reeds bezig was de beoogde actieve rol te vervullen. Tegelijkertijd was het maatschappelijk kapitaal van de bank flink verhoogd, van 9 naar 25 miljoen rupiah, dankzij een overboeking uit het reservefonds dat daardoor nagenoeg uitgeput werd. Het was gedaan met het conservatisme uit de tijd dat de bank alleen aan de meest solvente leners kredieten verstrekke, ruime reserves opbouwde en zeer behoorlijke dividenden uitkeerde.

Aan de top bleef veel bij hetzelfde, inclusief het bezigen van het Nederlands als voertal bij de vergaderingen. Sumitro trad in april 1952 toe tot het kersverse kabinet-Wilopo en werd als regeringscommissaris opgevolgd door thesauriergeneraal Soetikno Slamet, vice-voorzitter van de *Panitia*. In september 1952 trok Spies zich terug als directeur maar hij bleef aan als adviseur op de achtergrond. H. Teunissen vormde voortaan de kleinst mogelijke Nederlandse minderheid in de directie terwijl van de vijf commissarissen nog altijd twee Nederlander was, D. Iken van de KPM (Koninklijke Paketvaart-Maatschappij) en H.J.L. Francken uit de kringen van suikerfabrikanten in Oost-Java.²⁷

Onder Sjafruddin vond een markante uitbreiding van het personeel plaats. Tussen maart 1951 en maart 1953 nam het aantal werknemers toe met meer dan 40 procent, van 516 naar 734 personen (Bijlage, Tabel I, onderste deel).²⁸ Procentueel gezien nam de Europese groep evenredig toe met het totaal terwijl de Indonesische groep juist sneller en de Chinese groep langzamer groeide, met respectievelijk 57 en 32 procent tussen 1951 en 1953. Indonesiërs,

26. BI, DJB, inv.nr. 1336, augustus 1952.

27. Twee hoge staffunctionarissen op het hoofdkantoor, mr. F.H. Parmentier en L. Swaan, waren in de rang van onderdirecteur benoemd.

28. De cijfers in Tabel I zijn gebaseerd op de staten van het personeel per 1 april die jaarlijks aan de directie werden aangeboden. Een andere bron vermeldt voor enkele jaren tevens de grote groep Indonesisch ondersteunend personeel dat indirect aan de bank was verbonden. Het totaal aantal personen aldus deze bron was, per 1 augustus, 1007 in 1951 en 1264 in 1953. Laatstgenoemd getal komt in de buurt van de door de officiële geschiedschrijvers genoemde totale personeelsomvang op 1 juli 1953, te weten 1338 personen. BI, DJB, inv.nr. 3353, nr. 17; *Bank Indonesia*, 94.

zowel inheemsens als van Chinese afkomst, kwamen iets vaker dan voorheen in hogere functies terecht maar de Europese (én Indo-europese) overheersing van met name de staf bleef bestaan. Op twee van de belangrijkste kantoren buiten Jakarta bevond zich begin 1953 een niet-Europese waarnemend agent, te weten Tan Liang Oen in Soerabaja en R.B. Gandasoebrata te Medan.

Een nieuwe bank

In september 1952 werd het wetsontwerp voor de toekomstige Bank Indonesia aangeboden aan de Indonesische volksvertegenwoordiging, de DPR (*Dewan Perwakilan Rakyat*). Pas een half jaar later, eind maart en begin april 1953, vond gedurende drie lange sessies een uitgebreide bespreking plaats. Oud-minister van financiën Wibisono maakte principieel bezwaar tegen handhaving van de voorgestelde publieksrechtelijke rechtsvorm als n.v. Minister van financiën Sumitro antwoordde dat er geen reden was tot bezorgdheid aangezien het '*public interest* dat het meest op de voorgrond zal worden gesteld volstrekt niet het winstoogmerk is.' DPR-lid Siouw Giok Tjhan vroeg zich af of men niet, op grond van de in 1949 gesloten financieel-economische overeenkomst (Finec), verplicht was overleg met Nederland te voeren over een dergelijke ingrijpende wetswijziging. Sumitro antwoordde dat hij had al laten doorschemeren dat er iets stond te gebeuren maar dat het regeringsbeleid volstrekt niet daardoor beïnvloed werd.²⁹

Aparte aandacht werd in de discussie gewijd aan de nationaliteit van directie en staf. Wibisono wees op de zogenaamde *escape* clause, dat wil zeggen dat in een noodsituatie niet-Indonesiërs als directieleden konden worden aangetrokken, en voegde hieraan toe dat dit geenszins betekende dat 'koloniale Nederlanders' zouden worden binnengehaald. Sumitro ontkende niet dat er mogelijk 'onder ons' (*diantara kita*) genoeg mensen waren die aan de eisen voldeden en stelde dat de hoogste verantwoordelijkheid bij Indonesische staatsburgers moest berusten; buitenlanders dienden alleen ter assistentie. Ook later zou hij blijven aandringen op het vastleggen van dergelijke voorwaarden. De eis van Indonesische nationaliteit gold overigens niet voor waarnemende directeuren en adviseurs.³⁰

Op 10 april 1953 nam de DPR de wet inzake Bank Indonesia (*Undang-undang pokok Bank Indonesia*) aan en op 1 juli 1953 trad ze in werking. De Bank Indonesia was een n.v. waarvan alle aandelen in bezit waren van de Indonesi-

29. BI, DJB, inv.nr. 3235. Tegen de vertegenwoordigers van de Nederlandse regering in Jakarta had Sumitro gezegd: 'disinilah kita mau mengadakan perubahan-perubahan' ('we willen hier [enkele] veranderingen ten uitvoer brengen').

30. BI, DJB, inv.nr. 3235, inv.nr. 1584, 23 juni 1953.

sche staat. De bank was belast met de uitvoering van het monetaire beleid zoals vastgesteld door de driehoofdige *Dewan Moneter*. De directie werd bijgestaan door een raad van negen adviseurs (in plaats van commissarissen) die allen door de regering waren benoemd. Tot de taken behoorden regulering van de nationale valuta, bevordering van en toezichthouden op het kredietwezen en de uitvoering en administratie van transacties met het buitenland. De economisch-theoretische grondslag van het optreden van Bank Indonesia werd door Sjafruddin omschreven als ‘*managed economy* dengan [met] *managed currency*.’³¹ Sjafruddin gaf drie redenen waarom Bank Indonesia de kredietverlening van De Javasche Bank diende voort te zetten. Ten eerste bezat Indonesië nog geen kapitaalmarkt van betekenis, ten tweede waren de bestaande staatsbanken (BNI, Bank Industri Negara en Bank Rakyat Indonesia) nog niet voldoende geëquipeerd voor deze dienstverlening. De derde reden was nóg pragmatischer: afschaffing van de commerciële tak zou vooral de leden van de samenleving benadelen die een relatie met de bank wilden opbouwen.³²

Bank Indonesia met Sjafruddin als haar eerste gouverneur werd door velen toegejuicht als ‘een symbool van soevereiniteit in monetair en economisch opzicht’. Zo dacht bij voorbeeld mr. Abdul Karim, een van de oud-directeuren van de BNI, erover. Karim zag De Javasche Bank uitsluitend als een ‘koloniaal instrument van een koloniaal bewind’. De oprichting van de Bank Indonesia paste volgens hem in het streven van elk daadwerkelijk onafhankelijk land.³³ Anderen, veelal buitenlandse waarnemers, waren meer geneigd de overgang van Javasche Bank naar Bank Indonesia te beschouwen als een reorganisatie. In zijn dissertatie uit 1964 sloot de Indonesische econoom Ali Wardhana zich hierbij aan. Bank Indonesia verschilde niet wezenlijk van De Javasche Bank.³⁴ Zoals wel vaker, verkoos Sjafruddin een pragmatische middenpositie. Volgens hem ontstond de Bank Indonesia als een goed compromis tussen ‘de wetten van de geschiedenis, hoge idealen en praktische mogelijkheden’.³⁵

De centrale bank van Indonesië was nu volledig eigendom van de staat en droeg een naam die het nationale karakter duidelijk naar voren bracht, maar op kantoor, zowel te Jakarta als daarbuiten, werd leiding gegeven door Europeanen. Eind maart 1953 bestond de staf, de hoogste laag van het personeel,

---

31. De Javasche Bank, *Laporan tahun pembukuan 1952-1953* (Jakarta 1953) 21. Vanwege de toegevoegde taak inzake het betalingsverkeer met het buitenland werd de LAAPLN in 1954 onderdeel van de Bank Indonesia.

32. *Bank Indonesia*, 80.

33. Oey Beng To, *Sejarah kebijaksanaan moneter Indonesia. 1. 1945-1958* (Jakarta 1991) 244, 251.

34. Ali Wardhana, *Monetary problems of an underdeveloped economy, with special reference to Indonesia* (proefschrift University of California, Berkeley, 1964) 40-44.

35. De Javasche Bank, *Laporan*, 12-25.

voor bijna 80 procent uit Europeanen, inclusief Indo-Europeanen, terwijl er in de resterende minderheid méér Chinese dan inheemse Indonesiërs voorkwamen (Bijlage, Tabel 1). Dit werd natuurlijk gevoeld als een anomalie die op den duur onaanvaardbaar was. De epiloog tot de geschiedenis van de overgang van Javasche Bank naar Bank Indonesia gaat dan met name over de verschuivingen onder het hoger bankpersoneel.

Op het allerhoogste niveau, de directie, was de *indonesianisasi* reeds doorgevoerd. Vanaf 1 juli 1953 werd gouverneur Sjafruddin bijgestaan door de mededirecteuren Loekman Hakim en Indra Kasoema, later tevens door Darmawan Mangoenkoesoemo en T.R.B. Sabarudin. In de zojuist geïnstalleerde Raad van Advies (*Dewan Penasehat*) waren alle negen leden Indonesiër; onder hen komen we overigens oud-minister van financiën Wibisono tegen. Op het bijkantoor in Amsterdam zwaaide sinds kort drs. Khouw Bian Tie de scepter maar onder de twaalf afdelingshoofden te Jakarta en de veertien agenten daarbuiten treffen we slechts twee Indonesiërs aan, de reeds genoemde Ong Sian Tjong van de afdeling boekhouding en Agoes Gelar Datoek Radjo Nan Gadang te Manado. De directie maakte onmiddellijk plannen om hierin verandering te brengen.

Drie interne opleidingsprogramma's werden ontworpen waarbij betrokkenen tussen de zes maanden en één jaar op het hoofdkantoor *job-training* kregen om vervolgens enige tijd door te brengen op een van de agentschappen in Indonesië of vertegenwoordigingen in het buitenland (Amsterdam, Londen, New York). De eerste groep begon in het najaar 1953 en telde acht personen. Nog voor de jaarwisseling werd een tweede groep van acht deelnemers gevormd. In versneld tempo wilde men de achterstand (*ketinggalan*) in kennis van bankzaken wegwerken. Na- en bijscholing werd gegeven via de reguliere bankencursus waar vanouds het overgrote deel van de deelnemers Europeaan was. In 1953 echter werd de bankencursus gevolgd door 43 personen waaronder 32 Indonesiërs. Binnen het jaar wierpen deze inspanningen vruchten af. In 1954 werd voorzien in Indonesische hoofden voor de agentschappen te Yogyakarta, Cirebon en Makassar terwijl de waarnemende agenten in Soerabaja, Medan en Pontianak eveneens van Indonesische afkomst waren. Op het hoofdkantoor in Jakarta werden Indonesiërs benoemd als hoofd van de afdelingen export en krediet.³⁶

In juli 1954 brak een conflict uit tussen de directie en de lokale vakvereniging, de SBBI, *Sarekat Buruh Bank Indonesia*. Bij de inrichting van de Bank Indonesia was namelijk de oude tantiëmeregeling van De Javasche Bank komen te vervallen. Het personeel wenste compensatie. De directie zegde een regeling toe maar de vertegenwoordigers van de SBBI namen daarmee geen genoegen. Ze eisten een ontmoeting met gouverneur Sjafruddin. Deze wei-

---

36. BI, DJB, inv.nr. 3353, nr. 17.

gerde echter te verschijnen op een éézijdig gemaakte afspraak (Sjafruddin sprak zelfs over ‘bedreiging en intimidatie’). De SBB1 bracht het conflict in de openbaarheid en de directie voelde zich zwaar beledigd. Uiteindelijk presenteerde de directie een pakket van maatregelen waardoor voldoende compensatie kon worden gevonden voor de verloren gegane tantièmes. In haar nabeschouwing over het conflict merkte de directie fijntjes op dat de SBB1 ‘nooit zulke eisen naar voren heeft gebracht in de tijd dat de bank enkel door buitenlanders werd geleid.’³⁷

Enkele jaren later, in december 1957, viel het doek voor de in Indonesië nog aanwezige Nederlandse bedrijven. Ze werden in de regel overgenomen door plaatselijke vakverenigingen en pas achteraf werd de nationalisatie door de Indonesische regering gesanctioneerd.³⁸ Het stramien was radicaal anders dan bij de nationalisatie van De Javasche Bank in 1951 ofschoon de wettelijke bekrachtiging van de nationalisaties in november 1958 in principe voorzag in het betalen van een schadeloosstelling door de Indonesische regering. Op hele korte termijn moest, in december 1957 en januari 1958, een groot aantal Nederlanders Indonesië verlaten. Tot hen behoorden velen van het Europese personeel bij Bank Indonesia. Ze werden vervangen door Indonesisch personeel.³⁹ Het overzicht van de vijftien afdelingshoofden op het hoofdkantoor en de achttien agenten buiten Jakarta uit 1958 vermeldt dan ook nagenoeg uitsluitend Indonesische namen.⁴⁰ De *indonesianisasi* bij Bank Indonesia was voltooid.⁴¹

---

37. BI, DJB, inv.nr. 3353, nr. 17. In het Indonesisch origineel: ‘sangat menarik perhatian bahwa SBB1 tidak pernah mengajukan tuntutan apapun semasa DJB melulu dipimpin oleh bangsa asing.’

38. Meijer, *Den Haag-Djakarta*; Bondan Kanumoyoso, *Nasionalisasi perusahaan Belanda di Indonesia* (Jakarta 2001).

39. *Bank Indonesia*, 102-103.

40. Bank Indonesia, *Laporan tahunan pembukuan 1957-1958* (Jakarta 1958) 272-275. Intussen had een reorganisatie plaatsgevonden op het hoofdkantoor en waren er drie nieuwe agentschappen geopend, te weten te Ambon, Ampenan (Lombok) en Jember (Oost-Java).

41. Bij wijze van epiloog voeg ik het volgende toe. De laatste president van De Javasche Bank, tevens eerste gouverneur van de Bank Indonesia, Sjafruddin Prawiranegara werd eind januari 1958 met onmiddellijke ingang door president Sukarno ontslagen vanwege zijn betrokkenheid bij de oppositionele beweging PRRI (*Pemerintah Revolusioner Republik Indonesia*) in West-Sumatra. Hij werd opgevolgd door Loekman Hakim die al na anderhalf jaar zich terugtrok omdat hij zich gepasseerd voelde toen de toenmalige minister van financiën, ir. Djuanda, een sanering van het geldwezen in Indonesië op touw zette. De derde gouverneur van Bank Indonesia werd Soetikno Slamet, die al in de tijd van De Javasche Bank opgetreden was als regeringscommissaris.

Conclusie

Het schijnt dat Sjafruddin Prawiragenara niet de eerste keuze was van minister van financiën Yusuf Wibisono als eerste Indonesische president van De Javasche Bank in 1951. Naar de smaak van Wibisono leek Sjafruddin weinig ingenomen (*kurang sreg*) met de voorgenomen nationalisatie van de centrale bank en had hij iets te nadrukkelijk gewaarschuwd voor een dreigende chaos bij een overhaast vertrek van de buitenlandse expertise.⁴² Een dergelijke voorzichtigheid, geheel passend bij Sjafruddins karakter, brengt pregnant tot uitdrukking het dilemma waarvoor de Indonesische regering onder Sukarno zich zag geplaatst ten aanzien van de *indonesianisasi* van het economisch leven in het algemeen. Het moest gebeuren maar het was moeilijk, zo niet onmogelijk, om het snel te realiseren.

Het proces van *indonesianisasi* bij de centrale bank doorliep meerdere fasen, ieder met haar eigen kenmerk. Tijdens het voortraject, van de onafhankelijkheidsverklaring tot de soevereiniteitsoverdracht, gaf de directie weinig blijk van anticiperen op wat er komen zou. Mogelijk was men bij De Javasche Bank conservatiever ingesteld dan in menig ander Nederlands bedrijf. De nationalisatie in 1951 verliep geruisloos en voorspoedig voor de meeste betrokkenen, maar de prijs, in geld uitgedrukt, was hoog en alleen al daarom was het onwaarschijnlijk dat dit een model voor de toekomst zou kunnen worden. De voorbereiding van de naamswijziging spitste zich toe op twee cruciale vraagstukken: de positie van de centrale bank ten opzichte van de regering en het al dan niet continueren van de commerciële functie. De Bank Indonesia zag zich in 1953 geplaatst onder stevige controle van regeringszijde en moest door middel van kredieten haar bijdrage leveren tot de ontwikkeling van een inheemse Indonesische ondernemersklasse. Ondertussen liet de *indonesianisasi* van het leidinggevend personeel lang op zich wachten. Pas een externe factor, de nationalisatie van het Nederlandse bedrijfsleven in Indonesië in 1957, gaf de doorslag.

Het proces *indonesianisasi* ofwel economische dekolonisatie kent meerdere verschijningsvormen en het is de vraag in welke mate ze met elkaar samenhangen. Onze hypothese luidde dat veranderingen in eigendomsverhoudingen en samenstelling van het leidinggevend personeel los van elkaar kunnen staan. Deze hypothese wordt in het geval van de Indonesische centrale bank bevestigd. Nationalisatie ging vooraf aan het opschuiven door Indiërs naar hogere positie in de bank. De naasting van De Javasche Bank en

---

42. Sumitro Djojohadikusumo, *Jejak perlawanan begawan pejuang* (Jakarta 2000) 162. Volgens deze lezing wilde Wibisono dat Sumitro Houwink zou opvolgen maar dit stuitte op grote bezwaren bij vice-president Hatta. De bankdirectie was vóór Sjafruddin die vele jaren later zelf stelde: 'Houwink himself approved of me becoming his successor.' Thee, *Recollections*, 80.

de omvorming tot Bank Indonesia werden beide ingegeven door het doelgerichte streven van de regering-Sukarno om het monetaire beleid een nationaal karakter te geven. Pas in het verlengde daarvan, vanaf 1953, werden daadwerkelijk pogingen ondernomen om ook een *indonesianisasi* van het hoger bankpersoneel te bereiken. Het tekort aan opgeleid Indonesisch personeel speelde hierbij natuurlijk een rol maar belangrijker nog: het opperste gezag bij de bank kende al vanaf 1951 een ondubbelzinnig Indonesisch karakter. Het was niet nodig de *indonesianisasi* van het personeel te forceren.

Economische dekolonisatie is een fascinerend en complex schouwspel waarin politieke en ideologische ambities vertaald moeten worden naar economische belangen. Het nationale karakter van de Indonesische centrale bank kwam tot uiting in naamgeving, eigendomsverhoudingen, taakstelling en oppergezag. Dit had een hogere prioriteit dan wijzigingen in de samenstelling van het personeel. Vandaar nationalisatie zonder *indonesianisasi* onder het personeel. Kon het ook andersom: *indonesianisasi* zonder nationalisatie? Dat moet nader onderzoek uitwijzen.⁴³

Over de auteur

J. Thomas Lindblad (1949) studeerde aan de Columbia University, New York, en promoveerde in 1982 aan de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Sinds 1975 is hij verbonden aan de Universiteit Leiden, thans als universitair hoofddocent bij de Opleiding Geschiedenis en de Opleiding Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië. Zijn specialisatie is de moderne economische geschiedenis van Indonesië. Hij publiceerde onder meer de monografie *Foreign investment in Southeast Asia in the twentieth century* (Londen 1998) en, als mede-auteur, het handboek *The emergence of a national economy. An economic history of Indonesia, 1800-2000* (Crows Nest, NSW, Australië 2002).

Adres: Universiteit Leiden, Opleiding Geschiedenis, Postbus 9515, 2300 RA Leiden, e-mail: thomaslindblad@hotmail.com

---

43. Het onderzoek naar de geschiedenis van De Javasche Bank/Bank Indonesia in de jaren 1945-1957 maakt deel uit van een onderzoeksproject getiteld 'Indonesianisasi and nationalization. The emancipation and reorientation of the economy and world of industry and commerce' dat, samen met drs. Jasper van de Kerkhof, uitgevoerd wordt op het International Institute of Asian Studies (IIAS) te Leiden onder auspiciën van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) in Amsterdam.

Bijlage

TABEL 1. *Samenstelling naar etnische afkomst van het personeel bij De Javasche Bank/Bank Indonesia, 1948-1953*

	1948			1949		
	Eur.	Chin.	Indon.	Eur.	Chin.	Indon.
BATAVIA						
Staf	53	2	0	47	1	2
Adm.pers.	70	32	14	85	32	29
Kassiers	0	37	0	0	34	0
OVER. JAVA						
Staf	25	0	1	28	0	1
Adm.pers.	37	27	16	44	34	12
Kassiers	0	49	0	0	49	0
BUITEN JAVA						
Staf	18	2	0	18	2	2
Adm.pers.	20	10	16	17	13	22
Kassiers	0	31	0	0	31	0
TOTAAL	223	190	47	239	196	68
	1950			1951		
	Eur.	Chin.	Indon.	Eur.	Chin.	Indon.
JAKARTA						
Staf	45	1	1	46	3	1
Adm.pers.	106	36	31	90	23	24
Kassiers	0	36	0	0	36	0
OVER. JAVA						
Staf	27	1	0	24	3	1
Adm.pers.	48	30	17	42	26	28
Kassiers	0	49	0	0	58	0
BUITEN JAVA						
Staf	18	2	1	19	0	2
Adm.pers.	19	13	19	19	11	26
Kassiers	0	31	0	0	34	0
TOTAAL	263	199	69	240	194	82

TABEL 1. *Vervolg*

	1952			1953		
	<i>Eur.</i>	<i>Chin.</i>	<i>Indon.</i>	<i>Eur.</i>	<i>Chin.</i>	<i>Indon.</i>
JAKARTA						
Staf	55	4	8	59	7	6
Adm.pers.	107	34	23	169	38	63
Kassiers	1	35	0	0	37	0
OVER. JAVA						
Staf	20	6	2	22	4	3
Adm.pers.	53	25	34	52	27	34
Kassiers	0	73	0	0	89	0
BUITEN JAVA						
Staf	17	2	4	15	2	4
Adm.pers.	17	13	30	17	15	33
Kassiers	0	37	0	0	38	0
TOTAAL	270	229	101	334	257	143

Noot: De agentschappen buiten Batavia/Jakarta zijn: elders op Java: Bandung, Cirebon, Semarang, Solo, Yogyakarta, Soerabaja, Kediri en Malang; buiten Java: Medan, Padang, Palembang, Pontianak, Banjarmasin, Manado en Makassar.

Bron: BI, DJB, inv.nr. 126, 3 april 1947, inv.nr. 128, 16 april 1948, 7 april 1949, inv.nr. 130, 6 april 1950, inv.nr. 131, 6 april 1951 inv.nr. 132, 4 april 1952, inv.nr. 133, 8 april 1953.